

*Tina Skouen er dr.art. i tidligmoderne engelsk litteratur og retorikk fra Universitetet i Oslo.
E-post: tina.skouen@ilos.uio.no.*

Tina Skouen:

Klassikerintro

Thomas Sprats *History of the Royal Society of London* (1667)

The *History of the Royal Society of London* (1667) av Thomas Sprat (1635–1713) er det hyppigst siterte verket når det gjelder forholdet mellom retorikk og vitenskap i England på 1600-tallet. Som det vil framgå av de oversatte utdragene gir nemlig denne boken klare føringer for hva slags type språk det engelske vitenskapsakademiet (Royal Society, etablert i 1660) mente man burde og ikke burde benytte. Figurative uttrykksformer blir bannlyst, og den entydigheten som man finner i matematikken blir framstilt som et ideal. Ifølge den engelske retorikkhistorikeren Wilbur S. Howell markerer Sprats *History of the Royal Society* dermed slutten på den ciceronianske tradisjonen.¹ Det er viktig å huske på at hensikten ikke var å reformere språket på tvers av alle sjangere, men at det snarere var om å gjøre å sette en ny standard for vitenskapelige framstillinger. Sprat, som selv var medlem av Royal Society, nevner riktignok at de har vært inne på tanken om å etablere et eget akademi for språk og litteratur på linje med det franske, men faktum er at de aldri kom lenger enn til å oppnevne en språkkomiteé som ikke ser ut til å ha hatt noen videre innflytelse.² Likevel har det blitt hevdet at Royal Societys program

- 1 Wilbur S. Howell, *Logic and Rhetoric in England, 1500–1700* (Princeton: Princeton University Press, 1956), 388–390; Wilbur S. Howell, *Eighteenth-Century British Logic and Rhetoric* (Princeton: Princeton University Press, 1971), 482–487. For en bredere diskusjon av Thomas Sprats plass i retorikkhistorien, se Tina Skouen, “For vitenskap, mot veltalenhet? Thomas Sprats *History of the Royal Society of London* (1667)”, *Rhetorica Scandinavica* 47 (2008), 9–29
- 2 Se *The History of the Royal Society*, redigert og med introduksjon av Jackson I. Cope og Harold Whitmore Jones (Saint Louis: Washington University Studies, 1958), 40–43. Sprat satt selv i den internt oppnevnte språkkomiteen sammen med blant andre dikteren John Dryden (1631–1700) og dagbokforfatteren John Evelyn (1620–1706). Det franske Académie

for å reformere vitenskapsdiskursen fikk dyptgripende konsekvenser for skrivekunsten: antipatien mot troper og figurer grep angivelig om seg og både naturfilosofer, prester og poeter ble tvunget til å uttrykke seg i en nedstrippet ”plain style”.³ I dag hersker det imidlertid bred enighet om at Royal Society ikke førte noen slik kampanje, mye takket være Brian Vickers’ grundige tilbakevisning på midten av 1980-tallet av de innflytelsesrike påstandene til den amerikanske engelskprofessoren Richard Foster Jones (1886–1965) om at akademimedlemmene og deres ledestjerne, Francis Bacon (1561–1626), var imot retorikken.⁴

Som vi kan se av oversettelsen nedenfor, vil Thomas Sprat først og fremst advare mot å misbruke eller overdrive bruken av retoriske virkemidler. Selv uttrykker han seg mer enn gjerne i bilder, som når han beskriver forskningen som en oppdagelsesreise og trekker paralleller mellom Columbus og representantene for de nye eksperimentelle vitenskapene: Columbus’ storhet besto i at han ikke slo seg til ro med det han trodde han visste, men at han fortsatte å reise til han fikk vite sannheten, og slik er det også med de engelske vitenskapsmennene, skriver Sprat.⁵ Han ser tydeligvis ikke noen motsetning i at han her benytter seg av nettopp den typen metaforer han advarer så sterkt mot i andre sammenhenger. Forklaringen er at disse advarslene er ment å gjelde for vitenskapelige utlegninger og ikke for andre slags tekster som for eksempel dikt eller historiefortellinger.

Vitenskapsakademiets viktigste anliggende var kunnskapsreformen: Mottoet *nullius in verba*, som de noe misvisende valgte å oversette med ”nothing in words”, henspiller først og fremst på ønsket om å kunne fri seg fra de dogmatiske sann-

mie française, som utelukkende befattet seg med språk og litteratur, ble opprettet i 1635, mens vitenskapsakademiet, Académie des sciences, først ble etablert i 1666, så her lå altså engelskmennene litt foran.

- 3 Et ekstremt eksempel på denne typen *raisonnement* finnes hos Robert Lathrop Sharp, *From Donne to Dryden: The Revolt against Metaphysical Poetry* (Hamden, Connecticut: Archon Books, 1965, først utgitt i 1940), ix–x, 150–155, 176–177. Thomas Conley gir et mer nyanisert bilde av utviklingen i *Rhetoric in the European Tradition* (New York: Longman, 1990), 169–170. Både Sharp og Conley henviser til John Dryden (nevnt i note 2 ovenfor), som har blitt stående som den forfatteren som tydeligst viser hvilken innflytelse de nye språk-idealene til Royal Society hadde på litteraturen. For et alternativt syn, se Lillian Feder, ”John Dryden’s Use of Classical Rhetoric”, i H. T. Swedenberg Jr (red.), *Essential Articles for the Study of John Dryden* (London: Frank Cass and Company, 1966), 493–518; Tina Skouen, ”The Vocal Wit of John Dryden”, *Rhetorica* 24: 4 (2006): 371–402.
- 4 Brian Vickers, ”The Royal Society and English Prose Style: A Reassessment” i: Brian Vickers og Nancy S. Struever, *Rhetoric and the Pursuit of Truth: Language Change in the Seventeenth and Eighteenth Centuries* (Los Angeles: William Andrews Clark Memorial Library, 1986), 3–76. Vickers’ kritikk av Richard Foster Jones retter seg spesielt mot to bøker, nemlig essaysamlingen *The Seventeenth Century: Studies in the History of English Thought and Literature from Bacon to Pope* (Stanford: Stanford University Press, 1951) og *Ancients and Moderns: A Study of the Rise of the Scientific Movement in Seventeenth-Century England* (St. Louis: Washington University Press, 1961). For en oppklarende oppsummering av Royal Societys språksyn, se Richard Nate, ”Rhetoric in the Early Royal Society”, i: Thomas O. Sloane og Peter L. Oesterreich (red.), *Rhetorica Movet: Studies in Historical and Modern Rhetoric in Honour of Heinrich F. Plett* (Leiden: Brill, 1999), 215–231.
- 5 *History of the Royal Society*, 108–109.

hetene som sto nedskrevet i bøkene og betrakte verden med friske øyne.⁶ Som vi kan se av det oversatte utdraget, formidler Sprat likevel et aristotelisk verdensbilde, og et annet sted i boken beskriver han dessuten Aristoteles som et forbilde når det gjelder å uttrykke seg på en ”naturlig” og ukunstlet måte.⁷ Målet var å rendyrke en stil som var egnet til både å gjengi empiriske observasjoner og beskrive utførelsen av konkrete, fysiske eksperimenter. Helst skulle alle omstendighetene rundt disse forsøkene være så nøyaktig angitt at det ville være mulig for andre å gjenta eksperimentene og dermed etterprøve resultatene.⁸ Royal Society satset i det hele tatt tungt på publisering, ikke minst gjennom serien *Philosophical Transactions*, som fortsatt utgis i London i dag.

The History of the Royal Society of London (1667) består av tre deler, som ifølge forfatterens forord har litt forskjellig fokus. Mens den første delen bærer preg av å være et forsøk på å skrive vitenskapens historie, så handler den andre delen mer spesifikt om Royal Society, som telte medlemmer som matematikeren og arkitekten Sir Christopher Wren (1632–1723), lingvisten og naturfilosofen John Wilkins (1614–1672), samt radarparet innen fysisk og kjemisk eksperimentalisme, Robert Boyle (1627–1691) og Robert Hooke (1635–1703). I denne delen av boken kommer Sprat også med en lang og nokså kaotisk liste med eksempler på hva slags type eksperimenter som har blitt utført og hvilke former for kunnskap som har blitt samlet inn, og vi får dessuten gjengitt noen førstehåndsrapporter som viser bredden i virksomheten: Her er både astronomiske og anatomiske observasjoner, reisebeskrivelser, og oppskrifter på hvordan man lager krutt, farger klær og dyrker østers. I den tredje og siste delen av boken argumenterer Sprat mer generelt for hvor viktig det er å satse på naturvitenskap og annen nyttig kunnskap. Sprat er åpenbart stolt over det faktum at England var først ute i verden med å etablere et selskap “for the promoting of the knowledge of natural things, and useful Arts by Experiments”.⁹ Fordi han forteller svært lite om den møtevirksomheten som fant sted før den formelle etableringen av Royal Society i 1660, får han det til å virke som om framveksten av de nye vitenskapene hang direkte sammen med restaurasjonen av Karl II. Boken er naturlig nok dedisert til kongen, som fra Sprats synsvinkel hadde gjeninnført ro og orden etter en kaotisk periode med borgerkrig og midlertidig republikansk styre. Samtidig som at Sprat insinuerer at puritanerne hadde tiltunget seg makten ved hjelp av sine talegaver, så bruker han også selv retorikken som et våpen for å forsvare både kongemakten og kunnskapsutviklingen. I tråd med konvensjonen åpner

6 På sine hjemmesider på Internett henviser Royal Society til linje 14 i Horats’ *Epistler*: *Nullius addictus jurare in verba magistri*, som kan oversettes med ”Bound to swear by the words of no master”. En bedre gjengivelse av mottoet *nullius in verba* ville dermed være ”in the words of no one” eller ”på ingens ord”, men dagens Royal Society holder likevel fast ved ”nothing in words”, se <<http://royalsociety.org/page.asp?id=6186>>.

7 *History of the Royal Society*, 16.

8 Se Steven Shapin, *Den Vitenskapelige Revolusjonen*, oversatt av Vidar Enebakk (Oslo: Spartacus Forlag, 1999), 111–113.

9 Sitat hentet fra den engelske oversettelsen av det kongelige charteret som Karl II tildelte Royal Society i 1662, i Sprats *History of the Royal Society*, 134. Originalteksten, som er på latin, finnes i Thomas Birch (1705–1766), *The History of the Royal Society of London*, 4 bind (London: A. Millar, 1756–1757), bind 1, 88–96.

han boken med å appellere til leserens velvilje: han innrømmer glatt at han verken er den første eller den beste til å tale vitenskapens sak. Sprat lar oss forstå at ingen kan måle seg med Francis Bacon, verken når det gjelder veltalenhet eller vitenskap.¹⁰

Selv om det har vært mest fokus på det språksynet som kommer til uttrykk i Sprats historiefortelling, så er den 438 sider lange boken i virkeligheten et bredt anlagt kulturhistorisk verk som tegner et fascinerende bilde av den engelske nasjonsbyggingen og av den intellektuelle, geografiske og økonomiske ekspansjonen som fant sted på 1600-tallet. Sprat diskuterer forskjellene mellom ulike folkeslag, han langer ut mot dem som tviholder på nedarvet kunnskap, og han gjengir det offisielle synet på den nære politiske historie. Samtidig formidler han restaurasjonstidens perspektiver på tenkningen i renessansen, middelalderen og antikken. Den selvgratulerende tonen som gjennomsyrrer hele verket kan virke komisk på moderne lesere, men teksten er også retorisk kreativ og effektiv. Det kan imidlertid være krevende å lese den på originalspråket, mest på grunn av den arkaiske syntaksen og tegnsettingen, og man får ikke mye hjelp fra noteapparatet i Jackson I. Copes og Harold Whitmore Jones' kommentarutgave fra 1958. Verket har heller ikke blitt oversatt til tysk eller noe nordisk språk. I oversettelsen som følger er både det avsnittet som omhandler retorikken og det foregående avsnittet som fokuserer på nytteverdien av den vitenskapelige virksomheten tatt med.¹¹ Det engelske Royal Society kan snart feire sitt 350-års jubileum og som den oversatte teksten viser forsto de tidlig at dersom de skulle kunne ha noe håp om å lykkes i framtiden, så måtte de vinne støtte i samtiden.

Det mest sentrale utdraget fra Thomas Sprats *History of the Royal Society* blir her for første gang gjengitt i sin helhet på et nordisk språk. Oversettelsen er basert på faksimile-gjengivelsen av førsteutgaven fra 1667 i den eneste eksisterende kommentarutgaven, redigert av Jackson I. Cope og Harold Whitmore Jones (Saint Louis: Washington University Studies, 1958), side 109–115.

Takk til professor Øivind Andersen ved Universitetet i Oslo for nyttige kommentarer vedrørende bruken av latinske ord og termer i fotnotene til introduksjonen og oversettelsen.

10 *History of the Royal Society*, 4–5, 35–36.

11 Del 2, avsnitt 19–20, side 109–115.

Klassiker: Thomas Sprat:

Historien om The Royal Society of London

[Del 2, avsnitt 19: Om fremgangsmåten til vitenskapsakademiet]

Det er verdt å merke seg at [når det gjelder måten medlemmene av vitenskaps-akademiet har utviklet nye former for kunnskap på] så har de lagt vekt på å tilfredsstillende samtidens behov, for ellers ville man nok med rette ha mistet interessen for hele prosjektet. Man ville nok ha blitt kjøligere innstilt dersom det kom frem at ingenting vil bli klart til bruk i løpet av den nærmeste fremtid, men at resultatene først vil komme senere, til glede for dem som ikke er født ennå. Selskapet har tatt hensyn til hva som vil tjene fremtiden, men uten dermed å forsømme sin egen tid. Det har utført begge de oppgaver som man forbinder med et fortrinnslandbruk: trebeplantning og korndyrking. Sistnevnte for å få dekket sitt eget prekære behov for livsopphold, og førstnevnte med tanke på hva som vil være til pryd og gagn for ettertiden.

De har heller ikke tillatt seg selv å bli så oppslukt av den begeistring som oppstår i kjølvannet av enhver ny oppdagelse, at de har unnlatt å se hvordan disse edle oppfinnelser kan fungere som redskaper og metoder for å gjøre enda nye oppdagelser. Dette er utvilsomt den mest omfattende og ufeilbarlige måten man kan forsikre seg om at den innsikt man selv drar nytte av også vil kunne være til hjelp i en større sammenheng. Det finnes ikke den ting i naturens skaperverk som er så ubetydelig, så bortgjemt eller så viden kjent at det ikke vil kunne bidra til å kaste lys over noe annet, og dermed selv tre klarere frem. For skaperverket er slik organisert at det ene planet avhenger av det andre, både når det gjelder det livløse, det animalske, det rasjonelle, det naturlige og det menneskeskapte: Om man setter seg inn i ett av disse planene, så har man tatt et langt skritt i retning av å forstå de øvrige.¹ Og slik vil den

1 Sprat bruker ordene "inanimate", "sensitive", "rational", "natural" og "artificial" (side 110) med hentydning til både Aristoteles' hierarkiske verdensbilde og til hans skille mellom natur og kultur. Sprats betegnelse "the inanimate" refererer til det livløse planet, dvs. jord og stein. Sprat hopper over det vegetative planet, dvs. planteriket, som har nærings-

menneskelige fornuft bli brakt opp på sitt aller høyeste nivå, ved at vi saumfarer hvert ledd i denne kjeden til vi forstår alle dens hemmeligheter og er i stand til å videreutvikle eller etterligne alle dens funksjoner med våre egne hender. Dette innebærer at vi får full oversikt over verden, at vi rangerer alle de forskjellige typene og gradene av ting i forhold til hverandre på en så velordnet måte, det ene oppå det andre, at når vi selv står helt øverst, så vil vi ikke bare tydelig kunne se alt det som er underlagt oss, men vi vil også kunne sørge for at alle disse tingene bidrar til å opprettholde den ro, fred og velstand som kjennetegner menneskelivet.² Og hva gjelder denne vår fullkomne tilfredshet, så er det ikke mulig å oppnå noe mer. Det måtte i så fall være at vi fikk utnyttet vår oppadstrebbende posisjon ytterligere til også å ta himmelen nærmere i øyesyn.³ Den samme ambisjon gjorde at våre forfedre, som ble styrt av sin egen ugudelighet og skamløshet, ble straffet med en total forvirring, men når [denne ambisjon] i stedet blir utført med den ydmykhet og uskyld som er uløselig forbundet med sann erkjennelse, når den ikke har som mål å utfordre Skaperen men snarere å beundre ham enda mer, så representerer den det aller beste ved menneskenaturen.

[Del 2, avsnitt 20: Om språkbruken]

Slik er det altså at selskapet har gjennomført, vurdert, fundert videre på og gjort bruk av sine eksperimenter. Men det gjenstår ennå én ting som medlemmene har vært umåtelig opptatt av i enhver sammenheng, og det er måten de formulerer seg på: Med mindre de hadde passet meget nøye på å holde språket i sjakk, ville kjernen og vitaliteten i prosjektet ganske snart ha blitt undergravet av en overdådig og overflødig ordbruk. De negative konsekvensene av slikt unødig snakk har allerede tatt fullstendig overhånd i de fleste andre kunstarter og profesjoner, i den grad at når jeg tenker på hva som skal til for å føre et lykkelig liv, og hva som vil ødelegge enhver sjanse til det samme, så kan jeg neppe la være å trekke tilbake det jeg har sagt tidligere⁴ og konkludere med at veltalenheten burde bli bannlyst fra ethvert sivilisert samfunn, siden den betyr slutten på all fred og gode manerer. Jeg ville hellet fullstendig til denne oppfatning, om det ikke var for at veltalenheten er et våpen som

og forplantingsevne, og går rett til "the sensitive", som her er oversatt som "det animalske" planet, i tråd med Aristoteles' idé om at både mennesker og dyr er utstyrt med samme sansevne. Det rasjonelle planet eller fornuftsplanet er unikt for mennesket, som altså overgår de øvrige skapninger samtidig som det har vegetative og sensitive eller dyriske aspekter ved seg. Som Sprat påpeker, kan man altså ikke betrakte de ulike planene løst fra hverandre.

- 2 Det beste eksemplet i Sprats samtid på denne formen for katalogisering av verden er det monumentale oversiktsverket *An Essay Towards a Real Character, and a Philosophical Language* (1668) av John Wilkins, en av grunnleggerne av Royal Society.
- 3 Som det framkommer av den påfølgende setningen, spiller Sprat på bibelfortellingen om hvordan befolkningen i Babel forsøkte å bygge seg et tårn som kunne nå helt opp i himmelen, jfr. *Første Mosebok* 11.
- 4 Sprat henviser til sine tidligere utsagn på side 40–43 om at England burde hatt et eget akademi som bare kunne konsentrere seg om tale- og skrivekunsten slik at man ble i stand til å framleske de beste sidene ved morsmålet på samme måte som Académie française gjorde i Frankrike.

like gjerne kan skaffes til veie av dårlige mennesker som av gode, og at dersom bare [disse gode] skulle kaste våpnene fra seg, mens de dårlige fikk beholde sine, så ville dyden ha stilt seg lagelig til for hugg, i all sin nakne uskyld, for den stadig bevæpnede ondskap.⁵ Dette burde under alle omstendigheter være den viktigste grunnen til at man skal holde disse språklige utrustningene ved like, nå som de har mistet så mye av sin opprinnelige nyttefunksjon.⁶ De utgjorde utvilsomt et beundringsverdig instrument den gang de var i hendene på vise menn, som utelukkende brukte dem for å skildre godhet, rettskaffenhet og underdanighet i fyldigere, vakrere og mer betagende bilder, eller for å fremstille sannheten gjennom å ikle den et fysisk uttrykk, eller også for å gjøre den kunnskap som mennesket først tilegnet seg gjennom bruk av sansene tilgjengelig for oss på nytt.⁷ Men nå til dags har disse virkemidlene som regel en annen og langt verre funksjon: Ved hjelp av fantasien får de ting som kunne ha fremstått som høyverdige – hvis bare de hadde blitt fremstilt på en god måte, uten ytre staffasje – til å virke frastøtende; de taler fornuften midt imot, og erklærer seg dermed som mindre knyttet til denne enn til dens slaver, følelsene; de setter menneskesinnet i en så varierende og så fjertret tilstand av bevegelse, at det ikke kan utføre sine oppgaver på en korrekt måte.⁸ Hvem kan vel unngå å bli indignert når man tenker på hvor mange tåkeslør og uklarheter som disse besnærende tropene og figurene har påført våre vitenskaper? Hvor stort utbytte kunne vi vel ikke hatt av nyttigere og mer krevende kunster, om ikke den ørkesløse talekunsten hadde lagt beslag på dem? Ja, når jeg nå først er fylt med slik en dirrende og berettiget harme, så kan jeg ikke holde meg fra å røpe hvor overfladiske de er, disse tilsynelatende miraklene som for oss forfattere og talere til å fremstå som virkelig store. For å si det kort, vil jeg påstå at av alle de studier som mennesket kan begi seg inn på, så er det ingenting som går raskere å lære seg enn denne forkastelige overfloden av vendinger, disse knepene med metaforer, denne tungferdigheten, som produserer så mye støy her i verden. Men det jeg sier her er bortkastet, for dette ondet er nå så utbredt at det er vanskelig å vite hvem man skal legge skylden på, eller

- 5 Jackson I. Cope og Harold Whitmore Jones (1958) henviser (på side 12 i notene til *Sprats History*) til *Paulus' brev til efeserne* 6:16, men det er enda mer nærliggende å vise til Ciceros advarsel om at veltalenheten kan være et farlig våpen dersom det skulle falle i feil hender, jfr. *De oratore* III. 55.
- 6 Sprat snakker her om "the Ornaments of speaking", i betydningen retoriske figurer eller virkemidler, men betegnelsen "språklige utrustninger" harmonerer bedre med den kamp-situasjonen som beskrives i det foregående.
- 7 Dvs. gjennom å appellere til de samme sansene. Ifølge Cope og Jones (side 12 i notene til *Sprats History*) finner vi også dette argumentet hos et annet medlem av Royal Society, nemlig Joseph Glanvill (1636–1680), i *Plus ultra, or, the Progress and Advancement of Knowledge Since the Days of Aristotle* (1668).
- 8 I originalteksten lyder den siste setningen som følger: "they give the mind a motion too changeable, and bewitching, to consist with right practice" (side 112, kursiv utelatt), noe som her blir fortolket i henhold til den stoisk-ciceronianske oppfatningen om at følelsene kan bringe sinnet i så stor ubalanse at sjelsevnene slutter å fungere slik de skal, jfr. Cicero, *Samtaler på Tusculum* 3.6.13, 3.7.15, 5.15.43. Tilsvarende beskrivelser av hvordan følelsene virker inn på sinnet finnes i en rekke tidligmoderne verker, som for eksempel Thomas Wright, *The Passions of the Minde in Generall* (1604), side 68–69, og Edward Reynolds, *A Treatise of the Passions and Faculties of the Soule of Man* (1640), side 59–61.

hvor man skal begynne med tanke på å oppnå en forbedring. Vi gir hverandre så mye ros for dette skjønne bedrageriet og arbeider så hardt for å kunne mestre det gjennom hele vår utdanning at vi så lenge vi lever ikke ser noen annen mulighet enn bare å fortsette med å ta lettere på det enn det fortjener. Ja, så sannelig, i den grad dette bedrageriet gjør seg gjeldende på andre områder [enn skrive- og talekunsten], så anser jeg det for å være noe som desperat trenger til behandling: Jeg mener det føyer seg inn i rekken av ting som aldri fører noe godt med seg, slik som uoverensstemmelser kristne monarker imellom, eller manglende religiøs praksis, og lignende forhold som har gitt grunnlag for så mange anklager at man ikke tar dem inn over seg lenger, men bare skyver skylden over på andre, noe som har medført at disse anklagene nå fremstår som rene klisjeer. Med tanke på hva som er mitt umiddelbare anliggende, så vil jeg nøye meg med å påpeke hvordan Royal Society har gått frem for å få bukt med de av veltalenhetens utgytelser som har gjort seg gjeldende innen naturfilosofien, som har den som sin fremste erklærte fiende.

Selskapet har altså vært meget standhaftig med å foreskrive den eneste medisin som kan tenkes å virke mot dette vanviddet: Og det har vært å alltid stå fast ved en beslutning om å forkaste alle former for amplifikasjoner, digresjoner, og oppblåste stilfigurer; å finne tilbake til den opprinnelige klarhet og korthet, da menneskene var i stand til å uttrykke akkurat så mange *ting* med nesten eksakt like mange *ord*.⁹ Det har forlangt av samtlige av sine medlemmer at de uttrykker seg på en kortfattet, naken og naturlig måte, med bekreftende uttrykksformer, klare betydninger, og en iboende enkelhet, slik at de tilstreber en så høy grad av matematisk presisjon i ett og alt som de overhodet kan. I tillegg, at de foretrekker det språk som benyttes blant håndverkere, bygdefolk og handelsmenn fremfor det som kjennetegner vittige eller lærde hoder.¹⁰

I den forbindelse er det én ting man ikke kommer utenom, og som vil gjøre at denne nyetablerte praksis vil kunne fortsette i all evighet, nemlig det engelske sinnelaget. Jeg har allerede ved flere anledninger insistert på at England har visse fortrinn som gjør at landet med rette kan gjøre krav på å være ledende i Europa hva

9 Kursiveringen av ord i tidligmoderne tekster er såpass vilkårlig at det sjelden kan forsvares å beholde den, men uthevingen av ordparet *things/words* på side 113 i originalen oppleves som klart meningsbærende. Sprat refererer mest sannsynlig til det isomorfiske språket som Adam og Eva kunne, eller også til det universelle språket som menneskene talte før forvirringen i Babel, jfr. *Første Mosebok* 2.20; 11.1–9. Som Umberto Eco har vist i *The Search for the Perfect Language* (Oxford: Blackwell, 1995) var drømmen om å rekonstruere dette språket høyst levende i 1600-tallets Europa. Men Sprats begrep om en "primitive purity, and shortness" gjenkaller også de antikke idealene om å kunne uttrykke seg i klare ordelag og fatte seg i korthet (*perspicuitas, brevitatis*) på et språk som dessuten er rent i betydningen grammatikalsk og idiomatisk korrekt (*latinitas, sermo purus*).

10 Sprat formulerer her ikke bare et krav om at man bør bruke en fagterminologi som samsvarer med praksis, men henspiller også mer generelt på den betydningen som morsmålet var i ferd med å få på alle områder av samfunnet. Det språksynet som Sprat forfekter på vegne av Royal Society er altså ikke bare relatert til framveksten av de nye vitenskapene, men henger sammen med den økte vektleggingen av folkespråket på bekostning av skolelatin. Det er ikke vanskelig å se at de iherdige bestrebelsene med å få kartlagt det engelske språket i grammatikker og ordbøker på 1600-tallet også må ha gått på bekostning av den retoriske disiplinen.

angår vitenskapens fremme. Jeg har da lagt spesiell vekt på landets geografiske plassering og nåværende mentale innstilling, samt på egenskapene hos handelsstanden.¹¹ Det finnes også mange andre argumenter man med hell kunne ha brukt, men det jeg nå vil fremlegge er likevel det aller mest tungtveiende: Hvis det i det hele tatt er mulig å gi et korrekt bilde av det lynnet som kjennetegner en hvilken som helst nasjon på denne jordi, så vil man med sikkerhet kunne si om våre landsmenn at de som oftest markerer seg ved sin ujålete oppriktighet, at de helst uttrykker seg på en enkel og liketil måte, og at de dessuten innehar kvaliteter som gjør at de plasserer seg midt imellom de reserverte og forfinede sydlige folkeslagene og de barske og uvorne nordlige folkeslagene.¹² Videre, at de ikke er særlig snakkesalige, men at de er mer opptatt av hva andre vil mene om holdbarheten i det de sier, enn av å få høre hvor pent de snakker. De er generelt meget beskjedne. Disse karaktertrekkene er så påfallende, og så typiske for vårt land, at vi rett som det er må tåle at de blir gjort til gjenstand for satire i våre naboland, og at de blir omtalt i mer nedsettende ordelag.¹³ For der har man for vane å rakke ned på engelskmennene hva enten det gjelder deres påståtte mangel på selskapelige anlegg, deres melankolske tungsinn, treghet og taushet, eller også på grunn av den ubehøvede tverrhet som angivelig preger hele deres oppførsel. Men disse bebreidelsene skyldes utelukkende fordommer og uvitenhet. For de burde heller ha blitt berømmet for sin prisverdige integritet, for sin evne til å se bort fra uvesentlige detaljer og overfladiskheter, for at de tar mer hensyn til det som er av vesentlig betydning enn til det som er mindre viktig, og for at de nekter å føre andre bak lyset og heller ikke selv lar seg lure. Til sammen gir dette det beste tenkelige grunnlag for å kunne bedrive filosofisk-vitenskapelig virksomhet. Det virker altså som både klimaet, luften, den atmosfæriske påvirkningen, sammensettningen av det engelske blodet og måten havet omfavner oss på, bidrar til å under-

- 11 Jamfør side 88 i det samme verket, hvor Sprat gir den engelske handelsflåten, som visstnok er utstyrt med helt unike sosiale evner, en stor del av æren for at England er blitt en kunnskapsnasjon av dimensjoner. Sprat viser for øvrig tilbake til sin egen påstand på side 86–87 om at den geografiske plasseringen av England i havet midt imellom nord og sør gjør landet til et naturlig midtpunkt både for ”det største og mektigste imperiet som noensinne har hatt herredømme over havet” og for de nye vitenskapene. Merk at Sprat først og fremst snakker om sin egen samtid eller den ”nåværende” mentaliteten hos det engelske folket, dette fordi han gjennom hele verket er opptatt av å markere distanse overfor den nære fortiden på 1640-tallet da borgerkrigene herjet og kong Karl 1 ble henrettet.
- 12 Jamfør side 45 hvor det blir hevdet at mennesker som stammer fra sydligere breddegrader gjennom alle tider har vært mer innsiktsfulle enn dem som kommer nordfra, og at det dermed ikke var tilfeldig at nettopp Athen og Roma fungerte som arnesteder for all slags lærdom i antikken. Men Sprat klarer likevel å få Englands påståtte plassering midt mellom nord og sør til å framstå som noe positivt gjennom å hentyde til idealet om den gygne middelvei. Forholdet mellom geografi og mentalitet var for øvrig et populært tema i tiden som også fungerte som bakgrunn for å beskrive og forklare språkforskjeller, noe vi for eksempel kan se av oversiktsverket som er nevnt i note 2 ovenfor, Wilkins’ *An Essay Towards a Real Character*, 381.
- 13 Ifølge kommentarene til Cope og Jones (side 12 i notene til Sprats *History*) tenker forfatteren mest sannsynlig på det famøse bildet som franskmannen Samuel Sorbière hadde tegnet både av England og av Royal Society i reisekildringen *Relation d’un voyage en Angleterre* (1664), et verk som tidligere var blitt imøtegått av Sprats *Observations on M. de Sorbière’s Voyage into England* (1665).

bygge det arbeidet som utføres av Royal Society i retning av å gjøre vårt land til selve hjemlandet for de eksperimentelle vitenskapene. I tillegg lover det godt at naturen allerede har vist seg villig til å røpe flere av sine hemmeligheter til det engelske folk enn til noen andre, gjennom å utstyre dem med evner som gjør dem så godt skikket til både å kunne forstå og ivareta dens mysterier.

Oversatt av Tina Skouen